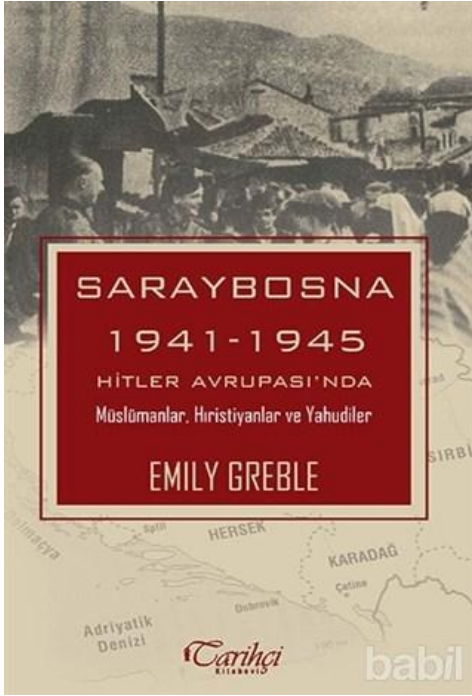

Emily Greble, *Saraybosna, 1941-1945: Hitler Avrupası'nda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler*, Çeviren: Ebru Sürmeli, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2016, 512 s., ISBN: 978-605-4534-88-3.

Ergün HASANOĞLU*

Günümüzde Bosna-Hersek'in başkenti konumunda bulunan Saraybosna, 1463 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinin ardından demografik yapısının çoğunu Müslümanların oluşturmasının yanında şehirde Ortodoks, Katolik ve Yahudilerin yaşamasıyla dinsel ve kültürel bakımından birçok farklı unsuru içinde barındırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkan ulusları üzerindeki etkisinin 19. yüzyılda giderek zayıflamaya başlaması Bosna-Hersek ve Saraybosna özelinde Rusya ve Avusturya-

Macaristan'ın mücadelesi ortaya çıkarmıştır. 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek bölgesinin kontrolü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmış ve Saraybosna şehri Viyana'dan yönetilen bir merkez haline dönüştürülmüştür.

Saraybosna, Doğu ve Batı Balkanların kesişme noktasında bulunmasının dışında Birinci Dünya Savaşı'nın fitilinin ateşlendiği

* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne, E-mektup: ergunhasanoglu39@gmail.com.

yer olarak da tarih sahnesinde yer almıştır. 28 Haziran 1914 tarihinde Arşidük Franz Ferdinand'ın öldürülmesi aynı zamanda Saraybosna şehri içinde istikrarsızlığın, şiddetin ve ölümlerin başladığı tarih olarak belirtilebilir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1918 yılında Sırp, Hırvat, Slovenler Krallığı adı verilen krallık topraklarına dâhil edilen Saraybosna, Belgrad'ın başkent olmasıyla Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemlerindeki önemini giderek kaybetmeye başlamıştır.

1918 ile 1945 yılları arasında varlığını idame ettiren krallık, 1939 yılında patlak varan İkinci Dünya Savaşı'na olan tarafsızlığını 1941 yılına kadar sürdürmüş olsa da 25 Mart 1941 tarihinde Hitler Almanyası ve Mussolini İtalyası ile imzalanan Üçlü Pakt'ın II. Peter tarafından feshedilmesi Yugoslav Krallığı'nın da savaşa dâhil olması anlamına gelmiştir. Emily Greble'nin *Saraybosna, 1941-1945 Hitler Avrupası'nda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler* adlı kitap 1941 yılında krallığın dâhil olduğu bu savaşta krallık ve Saraybosna özelinde yaşananları yansıtmış ve olaylar sekiz ana başlıkta okuyucuya sunulmuştur. Orijinal adı *Sarajevo 1941-1945: Muslims, Christians and Jews in Hitler's Europe* olan kitap, ilk olarak 2011 yılında basılmış, 2016 yılında da Ebru Sürmeli tarafından tercüme edilerek Tarihçi Kitabevi tarafından yayınlanmıştır.

Emily Greble, lisansüstü eğitimini Stanford Üniversitesi Doğu Avrupa Tarihi bölümünde yapmış, doktorasını da aynı bölümde tamamlamıştır. Modern Doğu Avrupa Tarihi ve Balkanlar konusunda uzmanlaşan Greble, *Avrupa'nın Kıyısında Müslümanlar: Balkanlar'da Avrupalı İslamiyet'in Oluşması 1878-1946* adlı kitap projesi üzerine çalışmaktadır. Ayrıca yazar, Boşnakça, Hırvatça, Sırpça dillerini akıcı şekilde konuşurken, Fransızca, Almanca ve Çekçe'yi de okuma becerisine sahiptir.

Saraybosna, 1941-1945: Hitler Avrupası'nda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler isimli kitabın *Çok Kültürlülük ve Saraybosna* (ss. 21-72) adlı giriş bölümünde Emily Greble, 1463 yılında Osmanlıların şehri kurmasından 6 Nisan 1941 tarihinde Nazi

Almanya'nın Saraybosna'yı işgal etmesine kadar geçen sürede şehirde varlığını sürdüren Müslüman, Katolik, Ortodoks, Yahudi ve diğer toplulukların durumlarını yansıtmıştır. Saraybosna şehrinin Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan dönemlerindeki öneminin 1918 yılında tesis edilen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde nasıl giderek zayıfladığı irdelenmiştir. Şehirde bulunan dinî grupların ve cemiyetlerin yaşayışlarından söz edilmiş, gelenekçi, modernlikçi, muhafazakârlar, itaatkârlar ve aşırı sağcı terimlerinin neden kullandığı açıklanmıştır. Nasyonalizmin Saraybosna özelindeki etkisini anlatan yazar, son olarak da kitabı oluşturan bölümlerin nelerden bahsettiğini dile getirmiştir.

Savaşın Eşiğindeki Bir Kentten Portreler (ss. 73-114) adının verildiği ilk bölümde, Saraybosna'nın çok kültürlü yapısını yansıtan Müslüman, Katolik, Ortodoks ve Yahudi dinî cemiyetlerin önde gelenlerinden Müslüman Fehim Spaho, Katolik Božidar Bralo, Ortodoks Borivoje Jevtič ve Yahudi Leon Finci adlı kişilerin yaşamına dair hikâyeleri aktarılmıştır.

Özerklikten Taviz Veriliyor: Nazi İşgali ve Ustaşa Rejimi (ss. 115-173) adlı ikinci bölümde, 6 Nisan 1941 tarihinde Almanların Saraybosna'yı bombalamaya başladığında şehrin mevcut durumu yansıtılmıştır. 10 Nisan 1941 tarihinde Nazilerin desteği ile kurulmuş olan Hırvatistan Bağımsız Devleti ve beraberindeki Ustaşa rejiminin Saraybosna'daki Müslüman, Katolik, Ortodoks ve Yahudi üzerindeki siyasî, sosyal, kültürel, dinî ve ekonomik etkileri okuyucuya sunulmuştur.

Ustaşa rejiminin benimsediği millî ve ırksal ideolojileri gereği Aryan ırkından olmayanları yabancı olarak yaftalaması ve bu yaftalamada Sırlara, Yahudilere ve Romanlara uyguladıkları politikalar, *Din Değiştirme ve Suça Ortaklık: Ülkenin Etnik Temizliği* (ss. 175-232) isimli üçüncü bölümde anlatılmıştır. Irksal olarak ayrımcılığı belirginleştiren din değiştirme veya evliliği yasaklama, yabancı olarak nitelendirilen toplulukların mallarına el konulması Sırlar ve Yahudiler tarafından tepki ile karşılanmış ve bu durum

örneklerle izah edilmiştir. Ustaşa rejiminin Sırlara ve Yahudilere göstermiş olduğu kötü muamele ve etnik olarak yok etme çalışmalarına ayrıca vurgu yapılmıştır.

Kimlikler Arasında: Cemaati Birbirine Bağlayan İnce Bağlar (ss. 233-286) adlı dördüncü bölümde, Ustaşa rejiminde varlığını idame ettiren Müslümanların Hırvat milleti içerisindeki konumları tartışılmış, rejimin Müslümanlar ile alakalı politikalarından ve Müslümanların taleplerinden söz edilmiştir. Saraybosna'nın çok kültürlü yapısını yansıtan Müslüman, Ortodoks, Katolik gibi dinî unsurların, Hırvat kültürünü Saraybosna'ya dayatma politikalarına karşı göstermiş oldukları çabalarına, yaşanan mülteci krizi ve gıda problemlerine, Saraybosna belediye başkanı Mustafa Softic'in çalışmalarına değinilmiştir.

Yeni Avrupa Düzeninin İkilemleri: Müslüman Sorunu ve Yugoslavya İç Savaşı (ss. 287-343) adlı beşinci bölümde, Saraybosna direniş gruplarından olan Partizan ve Çetniklerden kısaca bahsedilmiş, Yugoslavya İç Savaşı anlatılmıştır. Müslümanların iç savaş döneminde oluşturdukları Müslüman Özerklik Hareketi ve Almanların desteği ile kurulan Bosna Müslümanlarının da katıldığı Waffen SS Tümenlerinin faaliyetleri dile getirilmiştir.

Bir İsyanın Oluşum Aşaması (ss. 345-397) isimli altıncı bölümde, 1943 yılında İtalya'nın silah bırakmasıyla Saraybosna şehrindeki Ustaşaların ve Almanların artan baskılarına değinilmiş, Müslüman, Ortodoks, Katolik gibi dinî cemiyetlerin bu baskılara karşı tutumları ve çalışmaları irdelenmiştir. Ayrıca artan baskıya karşılık olarak gerçekleşen yerel direnişlere de vurgu yapılmıştır.

Son Aylar: Topyekûn Savaştan Komünist Zaferine (ss. 399-456) adlı yedinci bölümde, 1944 yılının sonlarında zuhur eden topyekûn savaşta Saraybosna'nın kamu düzeninin nasıl bozulduğu dile getirilmiş, 1945 yılının ilk aylarında Almanların ve Ustaşaların Saraybosna'da gerçekleştirmiş oldukları göz altılara, idamlara ve kitlesel katliamlara değinilmiştir. Ek olarak Alman ordularının ve

Ustaşa rejiminin Saraybosna'yı terk etmesinin ardından oluşan Tito rejiminden ve bu rejime karşı şehrin tutumu ve davranışlarından söz edilmiştir.

Saraybosna'nın çok kültürlü yapısının ortaya çıkardığı etkilerinin tartışmasının yapıldığı *Sıcakkanlı Kent: Savaş Zamanı Saraybosnası'nda Cemaat ve Kimlik* (ss. 457-485) adlı sekizinci ve son bölümde Emily Greble, ayrıca Saraybosna'nın savaş dönemindeki anılarına değinmiş ve yerel açıdan savaş döneminin değerlendirmesini yapmıştır.

Eserde, 6 Nisan 1941 tarihinde Almanların Saraybosna'yı bombalamasıyla başlayan dönemde, Saraybosna'nın kozmopolit yapısını oluşturan unsurların 1945 yılına kadar her alanda nasıl etkilendiği gözler önüne serilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Saraybosna şehrinin iktisadî, siyasî, sosyal ve kültürel değişimlerinin gözlemlenmesi açısından Emily Greble'nin *Saraybosna, 1941-1945 Hitler Avrupası'nda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler* adlı kitabı kaynak eser niteliğindedir.